

МАГИЧНИ ИЗВОРИ ПРИПОВЕДАЊА

(Славица Гароња: *Изидина којча (и грује њриче)*, СКЗ, Београд, 2013)

Када је реч о Славици Гароњи, можемо се упитати да ли се она превасходно бави научноистраживачким радом или је она књижевница која на вешт начин, управо из области којом се бави, црпе грађу за своја књижевна дела. Сем бројних књига из народне књижевности, објавила је роман *Под Месечевим луком* (1992) и прозу *Девеи кућа* (1994), збирку песама *Исјоведање њишине* (1996), поему *Мој њредак је дрво* (2007), књижевноисторијску студију *Жена у срјској књижевности* (2010), као и разговоре са књижевним савременицама *Жене њоворе* (2013).

Њена друга књига приповедака *Изидина којча и грује њриче* саздана је од низа прича у којима доминирају теме из недавног ратног окружења, затим мајчинство, као и теме о књижевницама блиске њеним научним истраживањима, попут Исидоре Секули или Милке Жицине. Прва прича „Под лупом Made in England“ започиње реченицом: „Испочетка ју је гризла савест“, а реч је о лупи кроз коју се улази у прошлост и увеичавају слике давно заборављене. Потиснута сећања кроз њу се увеичавају, тако су укрупњене слике давно скрајнуте, попут оне са шаховницом (где је некада била петокрака) или опустошена села у завичају њене мајке. Гароња је међу ретким писцима која обрађује и тему сеоске средине, али углавном кроз сећање, јер у другим причама доминантни су урбани, градски предели. Загледана у фотографије, ауторка ће се запитати: „Да ли постојите, предели моји, све те куће и то дрвеће, или сам вас само измаштала?“, јер је 1991. година уништила све. С неверицом се Гароња присећа Милке Жицине и њене поруке: „Немој се ничега сећати“, а обе то чине, Гароња из недавне прошлости, а Милка са причом о Голом отоку. По тематици слична је и прича „Двоглед“ где се кроз призму увеичавања виде избегличке колоне и спаљена возила на путу.

Прича „Хасанагиница“, говори о удаљености/блискости двоје људи, тами и светлу, о патријархалном начину живота, где муж сву нежност исказује ноћу, а дању је скрива. Жена би управо да разбије табу, да њен изабраник, ипак, након изрођених петоро деце, покаже блискост и на светлу дана. А то ће се догодити тек у тренутку када одлази у рат.

Гароњу преокупирају и теме о времену инфлације 1993. године и вртоглавом паду динара, о куповини, када се има само за најнужније. У причи „Хлеб“, жена мужу купује, уместо троје, само једне мушке гаће. Да би уштедела, она пече хлеб, снебива се како да мужу преда поклон, и онда се догоди блискост већ давно потиснута неминовношћу тешког времена.

Срж романтичне приче „Сентиментална повест о поети Рајковићу и Милици Српкињи“, заснива се на преписци двоје осамљених личности, и немогућности да се та

веза и отелотвори. Писмо Милице Стојадиновић Српкиње Ђорђе Рајковићу наговештава могућност остварења, сањарења да се последња прилика догоди, у назнакама: „Бога ми, могли би ми обоје удесити да певамо, јер не знам коме од нас двога тавније је сунце. Најбоље би било да нас сасвим потавни, па да над гробом засија.” Миличин последњи изабраник, а и сарадник у раду, Ђорђе Рајковић, у овој приповести, пише Милици писмо, помало корећи је што до брака између њих никада није дошло. Међутим, већ следеће његово писмо из Грефенберга, у јесен 1865, сасвим је другачије, саопштава Милици да се оженио, али да је и даље она у његовом срцу.

Друга тематска област која окупира Славицу Гароњу свакако је тема материнства и деце. Лик жене, на први поглед немарне и доконе, затичемо у продавници како разгледа амајлију, *Изидину коичу*. А све време док се одлучује за куповину, надиру сећања на мртворођенче и жеља за другим дететом. И најзад је „уморна душа могла да спусти своја крила”. Као да се догодила езотерија, „одслик божанског”. „Њена снажна потреба за Богом, за његовим знамењем, уз њу, свакога трена, где се увек може склонити, помолити, била је испуњена. Јер, са малог мегалитета исијавао је древни египатски хијероглифски текст који је гласио: МАГИЧНИ САМ ИЗВОР ЖЕНСКЕ ПЛОДНОСТИ.” Мада се амајлија потенцира као магична моћ, Гароња као да је потиснула ону исконску, женску и материнску жељу за рађањем, амајлија је привид, а женски принцип је доминантан.

Прича „Ноћно писмо” враћа ауторку на време рестрикције струје током НАТО бомбардовања, и да би потиснула тегобе, она се брани ликом Пушкина, који је, такође, писао уз свећу. За ову приповетку могли бисмо рећи да је исписана у славу „уметности материнства”. Чезња да се има дете отелотворена је, и мада се око породилишта чује прасак „милосрдног анђела”, њено материнство је изнад тога. Вероватно да је прича аутобиографска, јер Славица Гароња помиње свој роман *Пог Месечевим луком*, који даје другој породици да чита (јер су јој сви претходни били досадни и незанимљиви).

„Исидора, опет” (по наслову подсећа на књигу Д. Ређепа, *Исидора, она, она*). „Сирота моја Исидора”, записаће ауторка на почетку приче, у покушају да открије оно што раније нико није код Исидоре приметио – „њену Тајну, духовни догађај који представља тежишну тачку читавог њеног живота”. Да је Исидора личила на госпођицу Ану Недићеву, лице из њене приповетке. И кроз „духовно просветљење” Гароња води имагинарни разговор са Исидором, повезујући је са ђаконом Стефаном, (у роману под другим именом) – гледајући га за певницом Богородичне цркве, лепог, са лепим гласом. И демантујући гласине о нестварном браку са Емилом Стремицким.

Пуна „стваралачког нереда”, „Дорћолска прича” одвија се у радионици, дућану на углу Бајракли џамије, у Београду, у „Жикиној шареници”, радњи пуној слика и рамова. Ауторка, на почетку, изоставља себе. Наиме, пажња је усмерена ка урамљивачу слика, који се није женио, али је имао четири сина. Па ипак, након неколико страница, ауторка уводи себе и пита се: „Откуд ја у овој причи?” Гароња није потенцирала могућу блискост, дала ју је у назнакама, а у првом плану је тежња ка врхунској изradi рамова и занатству. Да би истакла важност урамљивача, догодило се сувишно потенцирање и понављање, на пример, о уметницима који су радо свраћали код њега. Након смрти врсног уметника, на месту његове радње, после извесног времена, отворена је продавница козметике.

Умеће доброг приповедача Гароња је демонстрирала у причи „Писмо професорке Бране“, жене Симе Марковића, који је нестао негде у Русији. Када је ухапшена, она се присећа и мужа, и како је ишла да га тражи по Русији, али узалуд. Професорку руског језика и књижевности одводе на Голи оток, а након пуштања није могла да нађе посао и одлучила се на последњи корак – обесила се крајем 1961. године на гробу своје мајке на Новом гробљу у Београду. Тема Голог отока несумњиво окупира Славицу Гароњу.

„С годинама опада њихова вредност – а некада је све било тако важно“ и „као мачка мачиће“ јунакиња приче „Велико спремање (или како никада нећу имати *Музеј личних усјомена*, попут Орхана Памука)“ преноси ствари са собом и одлаже их за друга времена. Ти предмети: свеске, албуми, итд. јесу изгубљени, али су поново добили важност и сачувани кроз – реч. „Све то, још увек ту, са одблеском једног стабилног и добростојећег друштва, за које смо мислили да ће трајати вечно, а они, овако сачувани, остати неком као веома важан део поставке једног времена, на крају тужни и остављени у шупи, завршиће као потпала за јесење радове на плацу.“ Јер све ово је ипак „важно само оном ко ово пише“.

Место догађања у причи „Смрт на Женевском језеру“ започиње у ресторану, где колега јунакињи приче говори „о ћерки академика, која се давно, негде после Првог светског рата, утопила у Женевском језеру“ скочивши за дететом које је испало из чамца. Колега јој даје цео материјал и она из тога сазнаје животу причу настрадале Надежде.

Две особе, временски удаљене, једна тинејџерка, шизика, и старица главна су околности приче „Над два датума у рукопису“. Њих две се никада нису упознале. Мада се у причи нигде изричито не именује, старица је свакако Милка Жицина: спомиње се дупло дно ормана где је био сакривен њен рукописом, као и роман *Све, све, све* (који је касније објављиван у *једним* новинама, у *Дневнику*, приредио Љуба Вукмановић, што се опет, само у назнакама помиње у причи). И онда се ауторка сели „преко реке“ (што би значило у Нови Београд), где упознаје и Ону која је чувала рукопис двадесет година после старичине смрти (то је Драгица Срзентић, мада се њено име не идентификује). И мада је снимљен и филм о њој, који ће доживети „такве овације и јавно признање“, Она, ниједном речју, у филму дужем од два сата, није ни споменула Милку Жицину. „Писати само за себе. И само – Истину!“, главни је кредо Славице Гароње.

Дневник Ленке, у лето Господње 1891, окосница је приче „Из сна у сан (*Дневник* Ленке Дунђерски)“ у којој читалац прати љубавну причу: од упознавања са Лазом Костићем, до његове понуде да се уда за Николу Теслу. „Нећу ни младог, ни лепог, ни високог – како не разуме да хоћу само њега, да сам му то већ толико пута написала, ја сам то у мом срцу већ решила, само њега треба охрабрити, дозвати да дође и да поново доживимо оне наше бајне дане, овде у Соколцу“. Он се оженио, а за кума позвао Ленкиног оца. У Бечу, на 26. рођендан, Ленка се отровала да се не би вратила у Сомбор и гледала Лазу и његову жену. Занимљиво да је са књигом Славице Гароње скоро истовремено објављен и роман Јулијана Тамаша *Десећ љубавних зайовестии*, који једно поглавље, такође из перспективе Ленкиног *Дневника*, провлачи причу о Лази и Ленки. Славица Гароња потенцира слику из перспективе др Радивоја Симоновића, да је он *Дневник* спалио, а Јулијан Тамаш има визију искошеног гледања и *Дневника* који је, супротно Гароњи, нашао друге токове.

Славица Гароња у *Изидиној койчи* са несмањеним жаром оживљава ликове добро проучене из историје српске књижевности: Милицу Стојадиновић Српкињу и Ђорђа Рајковића, Исидору Секулић, Милку Жичину или пак Лазу Костића и Ленку Дунђерски. Насупрот њима, стоји нова панорама ликова из непосредног окружења ауторке, ауто-биографски прожетог богатог миљеа, са широком лепезом, од урбаног до завичајног.